

Preliminär modell för ökad brukarmedverkan inom den sociala barnvården

*Resultat av en FoU-cirkel om barn och ungas brukarmedverkan i
den sociala barnvården i fem kommuner i Dalarna*

Karin Alexanderson & Marie Nyman
2012-04-02

Projektrapport Dalarnas forskningsråd
IFO
© Dalarnas forskningsråd och författarna 2012
ISBN 978-91-86397-24-1

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Bakgrund	4
Perspektivval och problemformulering.....	6
Begreppsförståelse och frågeställningar	6
Metodval och genomförande.....	8
Resultat.....	9
Referenser.....	20
BILAGA 1	22
BILAGA 2	23
BILAGA 3	28
BILAGA 4, modell för ökad brukarmedverkan, tjänstekarta.....	29

Bakgrund

I april 2010 genomförde Stiftelsen Allmänna Barnhuset ett seminarium för landets FoU-enheter som arbetar inom barn- och ungdomsområdet. Temat för seminariet var att ta tillvara barn och ungdomars erfarenheter inom den sociala barnvården och hur FoU- enheterna kan bidra till att utveckla hållbara strukturer för en ökad brukarmedverkan inom området. Utifrån detta seminarium bjöd Stiftelsen Allmänna Barnhuset in ett antal FoU-enheter i landet till deltagande i ett forskningscirkelprojekt med temat ”Att utveckla hållbara strukturer för en ökad brukarmedverkan i socialt arbete med barn och ungdomar - Barn som brukare”. Dalarnas Forskningsråd/IFO Forum har, som en av åtta FOU-enheter, fått möjlighet att delta i detta nationella utvecklingsprojekt.

Fas I har pågått från våren 2011 till och med våren 2012. En fas II är planerad till hösten 2012 – hösten 2013. Första fasen har handlat om att beskriva en struktur eller en modell för en ökad brukarmedverkan för barn och unga i den sociala barnvården. I fas II ska modellen prövas i praktisk verksamhet.

Fem kommuner i Dalarna, Falun, Borlänge, Säter, Smedjebacken och Gagnef deltar med nio deltagare i cirkeln (tabell 1).

Tabell 1: Deltagande kommuner i FoU-cirkeln Dalarna, antal deltagare, kommuntyp, yrkestitlar och kön

Kommun	Antal deltagare	Kommungrupp enligt SKL:s indelning 2011 ¹	Yrkestitlar	Kön
Falun	2	Större kommun	socialsekreterare, familjehemssekreterare	Kv
Borlänge	2 (1)	Kommun i tätbefolkad region	enhetschef och 1:e socialsekreterare	Kv
Smedjebacken	1	Pendlingskommun	socialsekreterare	Kv
Säter	2	Pendlingskommun	1:e socialsekreterare och socialsekreterare	Kv
Gagnef	2	Pendlingskommun	Socialsekreterare (enhetschef tillkom)	Kv

Efter halva cirkeln byttes socialsekreterarna i Gagnef ut mot en ny socialsekreterare samt enhetschefen. 1:e socialsekreteraren från Borlänge lämnade cirkeln då hon fått nytt arbete. Alla fem kommunerna har fullföljt cirkeln med totalt åtta deltagare, varav fem socialsekreterare och tre med arbetsledande funktioner på mellannivå.

Två personer vid Dalarnas forskningsråd har varit cirkelledare och en av dessa har också varit kontaktperson mot Allmänna barnhuset. Cirkeln träffades första gången i juni 2011 och har fr.o.m. september träffats en gång per månad, halvdagar utom ett tillfälle (februari) då en hel dag avsattes. Totalt har cirkeln träffats (t.o.m. juni 2012) - bortsett från en för alla cirklar gemensam startkonferens i september 2011 i Stockholm och avslutning i maj 2012 för samma grupp – vid tio tillfällen. Minnesanteckningar har förts vid varje cirkeltillfälle. Inledningsvis skrev någon av cirkeldeltagarna men uppgiften togs sedan över av cirkelledarna efter önskemål från deltagarna men även med inspiration från cirkeln i Uppsala. Under mötena har även en gemensam dokumentation gjorts på skrivtavlan som sedan kom att inordnas i en struktur, ett embryo till modell, som vi gemensamt byggt på efterhand. Den ligger nu i datorn och ändringar och tillägg har gjorts i den under mötena på storbild så alla har sett hur den vuxit fram. Cirkelmötena har ägt rum på Dalarnas forskningsråd i Falun. Cirkelledarna har tillsammans hållit i processen under mötena och försökt se till att alla fått utrymme att

¹ http://www.skl.se/kommuner_och_landsting/om_kommuner/kommungruppsindelning hämtad 2012-02-12

uttrycka sig och bidra till det gemensamma arbetet. I slutet har vi summerat vad som gjorts och vad var och en behöver göra, tänka eller läsa till nästa träff. Efter varje träff har minnesanteckningar skickats ut och inför varje träff har vi skickat ut inbjudan/påminnelse om nästa träff och innehållet för den.

Cirkelledarna gjorde inför första träffen i juni en grovskiss av hela cirkelns uppläggning som såg ut på följande sätt:

Cirkelträff 1 (september):

Visionen
Tankar sedan sist (rundfråga) utifrån vad man vill fördjupa sig.
Problematisera varför brukarmedverkan, delaktighet o.s.v. (se teoriram)
Problematisera kring centrala begrepp och deras innebörder.
Problematisera brukarmedverkan, brukarinflytande, barnperspektiv individ-, verksamhets- och strukturnivå (se teoriram)
Vad blir vår fråga/or? Börja identifiera frågorna.
Lästips till nästa gång: (Shier`s modell)
Dokumentationskrav

Cirkelträff 2 (oktober):

Vad blir vår fråga/or? Identifiera frågorna.
(Shier`s modell) miniföreläsning. Individ-, verksamhets- eller strukturnivå?
Hur går det till idag?
Vad tycker barn och ungdomar? (enskild eller i grupp)
Förberedelse för fördjupning
Vad vet vi idag (utifrån frågorna)?
Hur kan vi göra?
Hur skulle man vilja att det gick till?
Barn och ungdomars input i detta? (fördjupning) Hur kan vi säkra barn/ungas input i barnavårdsutredningar (spåna)?
Kritiskt fundera över varför det här är bra (förhålla sig kritiskt).
Lästips till nästa gång

Cirkelträff 3 (november)

Förberedelse för fördjupningen.

Cirkelträff 4 (december)

Redovisning av fördjupningsuppgiften
Finns goda ex? Hur gör andra?
Beskriva tjänsten
Tydliggöra kunskapsbasen för tjänsten

Cirkelträff 5 (januari 2012)

Fortsatt beskrivning av tjänst
Förankring

Cirkelträff 6 (februari)

Cirkelträff 7 (mars)

Cirkelträff 8 (april)

Förbereda avslutningskonferensen som äger rum i maj 2012.

Cirkelträff 9 (juni)

Avslut, reflektion, utvärdering, planering fas II

Det kan konstateras att cirkeln följt denna struktur ganska bra förutom att allting tagit längre tid än beräknat.

Perspektivval och problemformulering

Cirkeln avgränsade sitt uppdrag till att försöka formulera hur barn och ungas delaktighet ska förstås i det individuella sociala arbetet i momentet utredning/bedömning/beslut i socialtjänstens barnavårdsarbete. Det är barnet eller den unges möte med socialsekreterare som handläggare och utredare som står i fokus. Från början ingick även momenten förhandsbedömning, insats/placering och uppföljning men dessa släpptes efter ett tag då det inom den givna tidsramen inte var möjligt att omfatta alla momenten.

Cirkeldeltagarna poängterade och var överens om, med hänvisning till Tauberman, att det är viktigt att inte fastna på den individuella nivån då möjligheten till ökad delaktighet även måste inbegripa verksamhets- och struktur nivå (Tauberman 2010).

Visionen som deltagarna enats om, dit man vill nå med att öka barn och unga delaktighet är att *Barn och ungdomar i den sociala barnavården ska uppleva sig och vara delaktiga i frågor som rör deras eget liv.*

Problemformuleringen blev följaktligen hur detta ska kunna förstås och utföras i det dagliga sociala arbetets praktik

Begreppsförståelse och frågeställningar

Att beskriva hur frågeställningarna växt fram blir till stor del detsamma som att beskriva processen i cirkelarbetet. Något som kanske lika gärna skulle kunna passa i avsnittet där genomförandet beskrivs. Men det är på så sätt framväxten och motiven för just dessa frågeställningar bäst kan beskrivas. Frågeställningarna som formulerats efterhand är understrukna i den löpande texten men återges samlat i slutet av detta avsnitt. Diskussionen och förståelsen av olika begrepp har integrerat i samma process. Delaktighetsbegreppet har varit på agendan hela tiden.

Cirkeldeltagarna diskuterade inledningsvis frågan om varför barn och unga ska vara delaktiga, varför är det bra? Några saker som nämns under cirkelmötet är att

- barnet som kunskapskälla kan leda till kvalitetshöjning, bättre resultat
- delaktighet är gynnsamt för förändringsprocessen
- delaktighet är en demokratifråga, barn som del av demokratin, som medborgare
- delaktighet bidrar till minskat utanförskap.

Hur kan vi veta detta då? Denna fråga ställde vi på ”project_place” och fick flera svar vilket redovisas under resultatavsnittet.² Så långt tycker sig cirkeldeltagarna ändå fått argument för att det är mödan värt att försöka säkerställa barn och ungas delaktighet i den sociala barnavården.

Arbetet och diskussionerna går vidare till att bryta ner och förstå vad barns delaktighet innebär i de olika angivna momenten och hur man som socialsekreterare ska tänka om barns delaktighet när det gäller förhandsbedömning, utredning, insats/placering och uppföljning. Det kan ses som en slags aktivitetsplan d.v.s. en beskrivning av olika aktiviteter i olika moment av socialtjänstens barnavårdsarbete som svarar mot frågan: Vad innebär det att säkerställa barns delaktighet i de angivna arbetsmomentet. Dessa aktiviteter finns schematiskt

² Projectplace är ett webbaserat samarbetsverktyg som stöd för flera aktörer att genomföra projekt.
<<http://www.projectplace.se/Detta-ar-Projectplace/>> hämtat 2012-02-28

återgivna i tabell 2. Deltagarna stötte på en rad svårigheter. Hur man bäst ska göra för att säkra varje barns delaktighet är mycket beroende på i vilken situation barnet befinner sig i och även barnets ålder och mognad. Vissa beslut ska barn inte behöva delta i (Rasmusson 2011). Rasmusson konstaterar vidare att innebörden av begreppet delaktighet varierar för barn i olika åldrar och med olika individuella erfarenheter, självförtroende, behov och tillit till vuxna; i olika situationer och i relation till olika personer i nätverket (2006). Detta resonemang resulterade i att det i aktivitetsbeskrivningen lades in några övergripande rader (tabell 2). Varje barn ska behandlas som subjekt *utifrån ålder och mognad* och hela processen ska genomsyras av barnperspektiv. Det ska råda en flexibilitet vad gäller hur, var och när barnen vill träffas och om de önskar ha en trygghetsperson med vid mötena.

Allt detta återspeglar individperspektiv och därför fördes även ett organisationsperspektiv in i tabellen: En organisation och ett nära ledarskap ger förutsättningar för personlig utveckling, kunskap och kompetensutveckling för socialsekreteraren med fokus på barnperspektivet - för att säkerställa barnets delaktighet (se även Rasmusson 2011).

Tabell 2. Aktiviteter i olika moment av socialtjänstens barnavårdsarbete som svarar mot frågan Vad innebär det att säkerställa barns delaktighet i följande arbetsmoment?

Vad innebär det för socialtjänsten att säkerställa barns delaktighet i följande arbetsmoment:			
Att behandla barnet som subjekt <i>utifrån ålder och mognad</i> och hela processen genomsyras av barnperspektiv			
Flexibilitet vad gäller hur, var och när barnen vill träffas ev. med trygghetsperson			
En organisation och ett nära ledarskap ger förutsättningar för personlig utveckling, kunskap och kompetensutveckling för socialsekreteraren med fokus på barnperspektivet för att säkerställa barnets delaktighet			
Förhandsbedömningen:	Utredning/bedömning/analys/beslut:	Insats/placering	Uppföljning/utvärdering efter avslutad insats
<ul style="list-style-type: none"> Att samtala/ observera/ interagera med barnet – enskilt och/eller tillsammans med vårdnadshavare. Undantag ska dokumenteras. Att träffen/mötet handlar om att ge och få information. Att samtala kring hur barnet upplever sin situation kopplat till anmälan och dokumentera detta. Att informera barnet om hur den information som barnet lämnar kommer att användas. Att lämna återkoppling till barnet – vad blev resultatet, vad kommer att hända. 	<ul style="list-style-type: none"> Att barnets åsikter om de kontakter som ska tas och de och behovsområden som ska ingå i utredningen framgår av utredningsplanen. Att utredningsplanen kommuniceras med barnet och att det av denna framgår hur den färdiga utredningen ska kommuniceras med barnet. Att det framgår av planen när och varför barnsamtal ska hållas Utredningen ska skrivas utifrån barnet som subjekt Att barnet kommer till tals, att anledningen till att barnet INTE kommit till tals tydligt framgår. Att barnets perspektiv/bild/röst ska finnas med i hela utredningsprocessen (utredningen/analys/bedömningen). Alternativa förslag till beslut ska diskuteras med barnet 	<ul style="list-style-type: none"> Barnets åsikter och önskemål ska beaktas i vård- och genomförandeplaner Att informera om vad som händer och varför Säkerställa att barnet förstått – samtal, pedagogiska hjälpmedel (ex. ord och bildberättelser; tejpning, nallekort). Ge barnet tid Ansvarig soc.sekr. har en viktig roll för barnet (kontinuitet, historia, relation kan säkerställa en hög delaktighet). Överföra information vid personal/insats/placeringsändringar med barnet närvarande Barnets åsikter och önskemål ska beaktas vid överväganden/omprövningar eller vid uppföljningar av genomförandeplaner. 	<ul style="list-style-type: none"> Insatser/placeringar följs upp med barnet vid avslut med utgångspunkt i utredning och vård- och genomförandeplaner - genom systematisk dokumentation – för barnets skull och för att lära och utveckla verksamheten (eller återföra till samverkanspartner) Att systematiskt ta till vara barns upplevelser erfarenheter - för barnets skull och för att lära och utveckla verksamheten Barn som varit stadigvarande placerade under sin uppväxt följs även upp som vuxna – på ett systematiskt sätt - för barnets skull och för att utveckla verksamheten

Av tabellen framgår att deltagarna i cirkeln började formulera aktiviteter för varje del i utredningsprocessen som ovan representeras av fyra kolumner. Ganska snart beslöts, med anledning av den tid cirkeln hade på sig att visa resultat, att koncentrera sig på den fas som benämndes utredning/bedömning/förslag till beslut. Pilarna i tabellen betyder att aktiviteterna under förhandsbedömningsfasen även är aktuella för utredningsfasen.

Så långt hade cirkeldeltagarna formulerat en rad aktiviteter som de ur professionsperspektiv funnit vara väsentliga för att ge barn och unga inflytande i sitt eget ärende. Dessa ställdes i

relation till Shier's nivåer i delaktighet och det fanns en tendens till att inte komma högre än nivå 3 som i och för sig är vad som är den lägsta nivån för att leva upp till barnkonventionen (Shier 2001).

Nästa frågeställning var att få barn och ungas syn på delaktighet i barnvårdsarbetet: Vilka erfarenheter har barn och unga av möten med socialtjänsten och hur skulle de vilja att det var? Samtidigt ville deltagarna titta på hur socialarbetarna, kollegorna tänker kring barn och ungas delaktighet och om aktiviteterna som beskrivits (tabell 2) går att utläsa av utredningarna.

Frågeställningar är således:

1. Varför ska barn och unga ska vara delaktiga, varför är det bra? Hur kan vi veta det?
2. Vad innebär det att säkerställa barns delaktighet i utredning/bedömning/beslut?
3. Vilka erfarenheter har barn och unga av möten med socialtjänsten och hur skulle de vilja att det var?
4. Hur tänker socialarbetarna, kollegorna kring barn och ungas delaktighet?
5. Går aktiviteterna som beskrivits i tabell 2 att utläsa av utredningarna?

Metodval och genomförande

Arbetet i cirkeln har till en början inneburit att deltagarna själva, d.v.s. ett professionellt perspektiv, försökt att förstå och även beskrivit hur de tänker sig att barn och ungas delaktighet ska säkerställas eller öka – efter att ha läst litteratur men också utifrån sina egna erfarenheter. Detta har beskrivits ovan och även så långt redovisats i tabell 2.

Nästa steg var att intervjua barn eller ungdomar, aktuell handläggare samt studera utredningarna/dokumentationen för de intervjuade barnen. De frågor som utarbetades som stöd för socialarbetarnas intervjuer med barn och kollegor samt dokumentstudierna tog sin utgångspunkt i de aktiviteter som beskrivits i tabell 2 under rubriken utredning. Dessa kompletterades med några frågor med skattningsskalor som barnen skulle besvara (intervjumall bilaga 2). Cirkeln kom överens om följande former för intervjuerna:

- målgruppen för *intervjuerna ska vara barn/unga under 18 år.*
- barnet/ungdomen får ha med sig sina föräldrar eller annan trygghetsperson
- en skriftlig information om projektet ska delges barnet/ungdomen och vårdnadshavare som ska/kan skrivas under av dessa (bilaga 1)
- intervjun ska göras med barn/ungdomar som har genomgått en barnvårdsutredning som *avslutats* senast 1 år bakåt (fr.o.m. dec 2010 t.o.m. dec 2011)
- barnet/ungdomen kan ha en pågående insats
- återkoppla intervjun till barnet/ungdomen
- varje deltagare ska genomföra minst en intervju i ett ärende som inte är ett eget ärende
- intervjun med barnet/ungdomen ska *kompletteras med frågor till den handläggare som genomförde utredningen* (bilaga 3)
- *studera dokumentationen/utredningen* i aktuellt ärende (bilaga 3)
- frågorna till handläggaren och genomgången av dokumentationen genomförs efter intervjun med barn/ungdomen
- att inte diskutera med handläggaren vad barnet/ungdomen har sagt under intervjun

Efter genomförd intervju har resultatet skrivits ner i intervjumallen under respektive fråga och skickats till cirkelledarna. På liknande sätt har intervjuerna med kollegorna/handläggarna dokumenterats liksom granskningen av dokumentationen sammanställts.

Totalt genomfördes åtta intervjuer. Sju deltagare genomförde var sin intervju. En deltagare genomförde intervjuer med två barn. En deltagare försökte flera gånger genomföra en intervju med barnet/ungdomen kom inte.

Flicka född 1993
Flicka född 1994
Flicka född 1995
Pojke född 1995
Flicka född 1997
Pojke född 1997
Flicka född 2001
Flicka född 2005

Det innebär att sex flickor intervjuats i åldrarna sex till 18 år och två pojkar i åldrarna fem och sju år. Sex barn var födda i Sverige och två barn i utomeuropeiska länder. Alla utom två hade varit aktuell för utredning redan innan den aktuella utredningen. Samtliga hade utretts under 2011. Alla utom en flicka hade pågående insats vid tidpunkten för intervjun. Insatserna var familjehem för två, LVU i det egna hemmet, kontaktperson och samtal i öppenvård.

Vid cirkelmötena har deltagarna berättat om sin intervju, hur det gick och vad de tyckte att de fick ut. De har berättat om vad studiet av utredningen gav och vad de fick med sig från samtalen med kollegorna. Deltagarna har också skrivit ner svaren utifrån frågeställningarna i de olika mallarna och lämnat in till cirkelledarna. Ledarna har därefter läst igenom och analyserat intervjuerna med utgångspunkt med följande frågor som utgångspunkt: Vad är det barnen förmedlar till oss, vad förefaller vara viktigt för dem, vad lyfts fram som är bra eller dåligt och vad tycker barnen skulle kunna göras bättre.

Resultat

Resultaten presenteras kronologiskt utifrån de fem frågeställningarna angivna ovan (s. 5).

1. Varför ska barn och unga vara delaktiga, varför är det bra? Hur kan vi veta det?

Denna fråga ställde till ”projectplace”, som beskrevs ovan, och vi fick flera svar.

David Rosenberg, FoU Västernorrland svarade att delaktighet kan ses i olika sammanhang. Delaktighet i mötet med socialtjänsten, men även delaktighet i samhällslivet (vad är "samhällsliv" utifrån ett barnperspektiv kan man fundera över). Vidare gav han underlag för effektivitetsargumentet:

Ex. i medicinen har begreppet "co-production" och shared decision-making (delat beslutsfattande) börjat användas. Där har man sett att "patientens/klientens" delaktighet i "vårdrelationen" kan leda till ett mer effektivt samarbete mellan "experten" och "klienten". Där båda delar information och tar ansvar för beslutet finns ett mer ömsesidigt samarbete. Man ser att patienten blir mer "compliant" (eftergiven, följsam), att de följer behandlingen bättre och att kvaliteten blir bättre.

Tor Slettebø hänvisar till Dahlberg och Vedung som i boken ”Demokrati och brukarutvärdering” (2001), beskrivit grunder för deltagande. De beskriver de viktigaste argumenten. Bl.a. att delaktighet bidrar till:

- självinsikt genom aktivt deltagande (det expressiva/uttrycksfulla argumentet)
- att legitimiteten av de åtgärder som möter användarnas behov och att det därmed kan skapa en förståelse för tjänsternas utformning (legitimitetsargument)
- till att öka verksamheternas måluppfyllelse (effektivitet argument)
- att uppmuntra utvecklingen av goda medborgare (medborgarskap)
- utvecklingen av bättre och mer kund/klientanpassade tjänster baserade på användarens preferenser, önskningar och behov (tjänsteanpassning).

Till detta kan läggas juridiska, mänskliga argument men och att tillämpningen av en evidensbaserad praktik inbegriper kunden/klienten och i detta fall barnet som kunskapskälla.

Bodil Rasmusson (2011) skriver med hänvisning till Robbie Gilligan (2002) om legala och ideologiska skäl men även:

- ”Pragmatiska skäl: om barn blir lyssnade på och får sina synpunkter genuint beaktade blir planer bättre och mera hållbara.
- Terapeutiska skäl: om barn involveras i att påverka sitt eget öde underlättar det deras återhämtning från svårigheter, ökar självkänslan och den egna kompetensen.
- Etiska skäl: delaktighet reducerar maktobalansen mellan barn och vuxna och negativa följder därav.
- Filosofiska skäl: om man värdesätter barns välfärd och intressen måste man också värdesätta deras synpunkter och röst” (Rasmusson 2011, s. 24).

Gilligan tar sin utgångspunkt i barnkonventionen men också från forskning där placerade barn har intervjuats. SKL skrift om patient och brukarmedverkan ger också argument för förtjänsterna med en ökad brukarmedverkan (2010).

2. Vad innebär det att säkerställa barns delaktighet i utredning/bedömning/beslut?

Under rubriken begreppsförståelse och frågeställningar har tidigare redovisats, med hänvisning till tabell 2, hur cirkeldeltagarna formulerat en rad aktiviteter som de ur professionsperspektiv funnit vara väsentliga för att ge barn och unga inflytande i sitt eget ärende. Detta perspektiv ville man nu komplettera med barn och ungas samt kollegornas perspektiv vilket nästa frågeställning ger uttryck för.

3. Vilka erfarenheter har barn och unga av möten med socialtjänsten och hur skulle de vilja att det var?

Då vi utgått från professionens förståelse av barn och ungas delaktighet i frågorna till barnen men även varit öppna för deras erfarenheter och förslag så har professionens perspektiv utmanats. Genom intervjuerna synliggjordes barnens delaktighet, eller i vissa delar brist på delaktighet, i utredningsprocessen. Det är här intressant att utforska om barnens och professionens erfarenheter sammanfaller eller skiljer sig åt. Kursiveringarna i texten är till för att göra textmassan snabbt överblickbar.

De intervjuade barnen och ungdomarna hade olika många och långa erfarenheter av möten med socialtjänsten. Samtliga visste *varför de haft* kontakt med socialtjänsten.

När det gäller om barnen och ungdomarna i *förväg visste vilka personer* som skulle komma till mötena framhöll sju barn att det visste detta. Ett barn/ungdom mindes inte.

Fem barn berättar att de fick *vara med och bestämma vilka som skulle vara med* på dessa möten. Ett barn reserverar sig och säger att det gällde inte de som kom från socialtjänsten. Två barn svarar att de inte fick vara med och bestämma (ett av dessa barn säger att ”de sa inget om det” vilket i praktiken innebär att hon/han inte fick vara med och bestämma). Ett barn kom inte ihåg.

På frågan om de i *förväg fick veta vilka frågor* som skulle tas upp svarar ett barn klart ja på detta. Fem barn framhåller att man delvis och ungefär fick veta. En av dessa barn säger att hon/han i förväg visste vad det skulle handla om och en annan säger att hon/han i förväg fick veta tid och plats men inte innehållet i mötet. Ett barn säger att hon/han inte fick veta i förväg, men att det inte var så viktigt för henne/honom. Ett barn kommer inte ihåg, men tror inte att hon/han fick det.

När det gäller om barnen fick vara med och *bestämma vad de skulle prata om* framhåller två stycken barn att de fick vara med och bestämma. Två barn säger att de inte fick det, men en av dessa omtalar att det inte ”spelar så stor roll”. Tre barn säger att de delvis fick bestämma. Ett barn säger att socialtjänsten också tog upp saker som de ville veta. Ett av dem säger att hon/han också fick välja vad hon/han *inte* ville prata om. Ett barn uppgav att hon/han inte visste.

Barnens åsikter om plats, tid och innehåll för möten med socialtjänsten

När det gällde *platsen för mötena* så hade de flesta av barnen träffat sina handläggare på socialkontoret. Några hade träffats i hemmet, familjehemmet eller på ett fik. Tre av de sex barnen uppgav att de hade möjlighet att välja var de skulle träffas. Ett barn sa att hon/han delvis hade den möjligheten och tre barn att de inte fick välja plats för mötena. Ett barn mindes inte. Sju barn tyckte att platsen träffarna ägde rum på var bra och det verkar inte som valet av plats varit så viktigt för dem. Men för ett barn skedde intervjun i ett jourhem där hon/han absolut inte hade velat träffas.

På frågan om *tiden för mötena* passade barnen uppgav sex barn att tiden passade dem bra. Ett av dessa barn sa:

”Ja, jag behövde ta ledigt två gånger från skolan – och det har känts ganska bra. En gång behövde jag vara ledig en hel dag och en gång fick jag ljuga och säga att jag skulle gå till tandläkaren. Jag ville inte säga vart jag skulle gå.”

Det citerade barnet upplevdes behöva hjälp med att ge en förklaring till skolan, att ge en orsak som var möjlig att säga. Ett barn sa, att om hon/han fått möjligheten att välja, så hade hon/han önskat att tiden hade förlagts senare på dagen. Ett barn berättar att socialtjänsten anpassade tiderna till henne. Ett barn mindes inte.

Majoriteten (sju) av barnen/ungdomarna uppgav att de hade *möjligheten att ha någon person med sig*, som stöd, vid mötet. Ett barn säger att hon/han inte hade någon person med sig, men att hon/han heller inte ville det. Det intressanta här är att barnet heller inte blev tillfrågat.

Barnens uppfattningar om utredning och utredningsplan

På frågan om barnen visste *vad en utredning är* svarade sju barn att det visste detta. Av dessa sju var det endast två barn som visste *vad en utredningsplan är*. Sex barn visste inte vad en utredningsplan är. Det visade sig att utredningsplan inte fanns i tre ärenden. En skrevs först efter placering (akut placering). Barnen har inte förstått skillnaden eller uppdelningen i utredningsplan och utredning. LVU utredningar är ofta brådskande och handläggarna beskriver att utredningsplanen formuleras skriftligt ibland i efterhand.

På frågan om någon berättade för barnen/ungdomen *hur informationen, som de lämnat till socialtjänsten, skulle användas* framhöll fem barn/ungdomar att de fått denna information. Ett barn svarade att hon/han delvis fått denna information och ett barn att hon/han inte fått det. Ett barn mindes inte.

Slutligen tillfrågades barnen/ungdomarna *om det fanns något mer* som socialtjänsten skulle ha kunnat göra bättre i kontakten med dem. Tre av dem gav förslag som dels gällde dem själva (*stoppa kontakten med mamma; en mer fokuserad socialarbetare, hitta bättre familjehem så man slipper flytta*) och ett barn uttryckte sig mer generellt:

”Det som kan vara viktigt generellt i kontakten med ungdomar är att verkligen försöka förstå ungdomar, hur deras tillvaro ser ut och hur vi har det. Fråga VARFÖR man gör saker”

Majoriteten av barnen/ungdomarna ville få ta del av resultatet av projektet och cirkeldeltagaren som intervjuade dem har överenskommit med dem att antingen kontakta dem via telefon eller skicka en rapport till dem.

Barnens skattade upplevelser av delaktighet

För att ta reda på barnens/ungdomarnas upplevelse av delaktighet fick de intervjuade barnen/ungdomarna även besvara ett antal frågor med skattningsskalor. Barnen/ungdomarna fick svara på en skala från mycket dålig – mycket bra alternativt inte alls – helt och hållet (bilaga 2). Därtill fanns en ruta då barnen/ungdomen inte kunde svara – vet ej. Frågorna redovisas nedan i tabellform med kommentarer. I tabellerna redovisas även antal barn/ungdomar som ej svarat. De skattningsfrågor som direkt kan anföras till utredningsplaner har tagits bort eftersom barnen inte förstått frågan (avser fr 30, 32, 46 och 48).

Fråga 21. Hur upplevde mötena?	
Mycket dålig	0
Dålig	0
Sådär	2
Bra	5
Mycket bra	1
Vet ej	0
Ej svar	0

På frågan om hur barnen/ungdomen har upplevt mötena med socialtjänsten svarar sex barn att de upplevt mötet bra/mycket bra. Barnet som svarade att hon/han upplevt mötet ”mycket bra” berättade att socialsekreterare

”... berättade all sanning – hon sa som det var. Hon var ärlig. A (socialsekreteraren) kunde ofta göra mig glad (och mamma) – vi ville inte gå härifrån (från socialkontoret).”

Två barn svarade att de upplevde mötena ”sådär”. Ett av dessa barn framhöll att det var sådär i början men att det blev bättre på slutet.

Fråga 28. Frågade socialsekreteraren dig om vilka man skulle prata med i utredningen?	
Inte alls	1
Till liten del	0
Delvis	0
Till stor del	2
Helt och hållet	0
Vet ej	5
Ej svar	0

Huruvida barnen och ungdomarna upplevde att socialsekreteraren frågade dem om vilka man skulle prata med i utredningen framhöll ett barn/ungdom att socialsekreteraren inte alls frågade detta. Två barn svarade att socialsekreteraren till stor del frågade detta. Fem barn vet inte om de tillfrågades.

Fråga 40. Har socialarbetarna lyssnat på vad du haft att berätta?	
Inte alls	0
Till liten del	0
Delvis	0
Till stor del	1
Helt och hållet	6
Vet ej	0
Ej svar	1

Sex barn har upplevt sig lyssnade på och ett barn svarar till stor del. Ett barn har inte svarat.

Fråga 42. Har du fått berätta det du ville berätta om - om hur du har det?	
Inte alls	0
Till liten del	0
Delvis	1
Till stor del	1
Helt och hållet	4
Vet ej	1
Ej svar	1

Fem barn upplever att de fått berätta om hur de har det och ett barn svarar delvis. Barnet som svarat till stor del säger att vissa delar ville hon/han inte berätta. Barnet som inte vet är en sexåring som inte mindes och som verkar haft svårt att relatera till frågan och har givit samma svar på nästa skalfråga.

Fråga 44. Har du upplevt att dina åsikter tagits på allvar/respekterats?	
Inte alls	0
Till liten del	0
Delvis	1
Till stor del	0
Helt och hållet	5
Vet ej	1
Ej svar	1

Fem barn har upplevt att deras åsikter helt och hållet har tagits på allvar. *Jag har berättat allt och de trodde på allt jag sa* säger ett barn som förklaring. Barnet som svarat delvis menar att det blev bättre längre in i utredningen. Barnet som inte svarat beskriver en socialarbetare som barnet inte upplevt vara helt närvarande i samtalen, *hon verkade frånvarande ibland och glömde saker hon berättat*.

4. Hur tänker socialarbetarna, kollegorna kring barn och ungas delaktighet?

En av frågeställningarna var att ta reda på hur socialarbetarna, *de intervjuade kollegorna*, tänker kring frågorna om delaktighet. Från socialarbetarnas sida framkom inte några direkt uttalade tankar kring barnens delaktighet i de aktuella ärendena. Men de generella utgångspunkterna, som flera framhöll, är att alla barn skall veta vad handläggarna håller på med. Vid en intervju uttryckte två av kollegorna att de alltid har som utgångspunkt

”att alla barn skall veta vad vi håller på med – det skall vara ärligt – barnet skall få information under ärendets gång, information om beslutet och hur vi använder det som barnet berättar för oss.”

Citatet kommer från socialsekreterare som varit väldigt noggranna med att göra barnet delaktigt vilket också intervjun med barnet bekräftar.

”Socialsekreteraren berättade all sanning – hon sa som det var. Hon var ärlig. Hon kunde ofta göra mig glad (och mamma) – vi ville inte gå härifrån (från socialkontoret).”

Information är, vad vi förstår, inte ens på första trappsteget på Shiers steg. I detta fall var det till stor hjälp att ge mycket information, framhåller handläggarna, för barnet blev mindre rädd. B berättar att hon/han fick bestämma var de skulle träffas och när hon var beredd att flytta hem igen.

Flertalet handläggare framhöll att de försökt göra barnen delaktiga på olika sätt under utredningsprocessen. Bl.a. genom att olika metoder användes som var anpassade till barnets ålder och mognad. För de yngre barnen användes s.k. bildberättelser (andra exempel anges av cirkeldeltagarna: trehusmodellen, samtalskort av olika slag, ADAD-intervju, livsstegen, skalfrågor som i lösningsfokuserat arbetssätt) som förklarade och tydliggjorde processen för barnen. Egenskaper som socialarbetarna framhöll som viktiga för att öka barn och ungas delaktighet var att handläggarna lyssnade, var inkännande, konkreta, respektfulla m.m. Flera menade dock att en grundförutsättning för att barnen ska känna sig delaktiga är att skapa en god relation till barnet. Det kan också upplevas svårt då tiden är knapp.

Samtliga intervjuade handläggare framhöll att de intervjuade barnen varit delaktiga och kunde påverka *beslutet och insatsen* som gavs. Detta bekräftas till viss del av barnen, sju svarade att de till ”stor del/helt och hållet” var informerade om hjälpen/insatsen som beslutades. Ett barn svarade inte. Sex barn tyckte att insatsen som de fick var ”bra/mycket bra” och två barn ansåg att insatsen var ”dålig/sådär”.

Några socialarbetare nämner att de önskar att de kunde ha gjort på något annat sätt för att barnen skulle ha varit mer delaktiga. Bland annat anser några att de borde ha varit mer tydliga med vad en utredningsplan och utredning är. Mer information om utredningsprocessen och större möjligheter att påverka/välja mötesplats skulle kunna ökat barnens delaktighet .

En fråga som diskuterats är om samma barn kan vara delaktig på flera olika nivåer i Shiers modell beroende på vad frågan gäller. Ett exempel är ett barn som inte blev tillfrågad (om flytt till familjehem), utifrån sin låga ålder och därmed kan sägas enbart ha blivit informerad (och därmed inte ens hamnat på första nivån i Shiers stege). Handläggaren hade däremot lyssnat på vad barnet sagt om att hon/han inte ville ha umgänge med föräldrarna eller sova över hemma och tagit hänsyn till barnets åsikt vad gäller detta. På så sätt var barnet delaktigt när det gällde umgänget och skulle då hamna på en högre nivå i Shiers modell.

I en kommun har cirkeldeltagarna berättat om arbetet i cirkeln och delgivit kollegorna Shiers modell för delaktighet. I några kommuner har cirkeldeltagarna även delgivit sina kollegor de aktiviteter på barns delaktighet som framtagits i cirkeln. Några tycker att det ser mycket bra ut, medan några tycker att en genomgång av utredningsplanens behovsområden är för avancerad – även för många vuxna.

Cirkeldeltagarnas reflektioner kring barn och ungas delaktighet

Utifrån intervjuerna reflekterade deltagarna vid ett par cirkelmöten kring hur man kan skapa delaktighet ur barn och ungas perspektiv och vad som är viktigt för att det ska ske. Vid reflektionerna framkom i huvudsak vad professionen (handläggarna och organisationen) kan göra för att barnens ska känna sig delaktiga.

Deltagarna menade att en grundläggande förutsättning för att få barnen att känna sig delaktiga är att handläggaren skapar en god relation till barnet. För att detta ska kunna ske måste handläggaren vara närvarande, fokuserad och tillgänglig (både psykologiskt och fysiskt) för barnet. För att möjliggöra detta krävs en stödjande och flexibel organisation. Där handläggarna bl.a. får möjlighet att fokusera på ett mindre antal ärenden under en viss tid samt uppbackning och stöd från arbetsledning. Att ha en chef som ställer frågor till medarbetarna är viktigt för att förstå den enskilde handläggarens utsatthet (kanske rädsla) och ensamhet. Detta menar deltagarna är viktigt för att handläggarna å sin sida ska kunna stötta utsatta barn och unga. För att få barn och unga att känna delaktighet är det också angeläget att kunna beskriva hur komplicerad interaktionen mellan handläggare, barnen och föräldrarna är.

Intervjuerna med barnen föranledde en viss självranakelse hos deltagarna vilket mynnade ut i olika frågeställningar. Vad betyder de aktiviteter eller kännetecken som vi som professionella identifierat för oss och för barnen – hur ser det ut när vi översätter detta till barnen? I flera ärenden hade ingen utredningsplan upprättats och vissa barn förstod inte skillnaden mellan utredningsplan och utredning – detta är administrativa begrepp som barnen/ungdomarna inte förstår skillnaden av. Hur kan socialsekreterarna bli tydligare när det gäller socialtjänstens administrativa språk och begrepp? Eller måste man använda dem i interaktionen med barnen? Om man redan från början har vissa utgångspunkter – lyssnar man då på barnet? Kan det hända att handläggarna redan från början har låst sig vid vissa lösningar? Viktigt att handläggarna är medvetna om detta och vara öppna för barnens önsningar och behov.

5. Går aktiviteterna som beskrivits i tabell 2 att utläsa av utredningarna?

Deltagarna i cirkeln har studerat de utredningar och den dokumentation som gjorts kring det barn som hade intervjuats utifrån åtta frågor (bilaga 3). Frågorna har formulerats utifrån de aktiviteter som deltagarna identifierat som viktiga för att säkerställa barnets delaktighet i barnavårdsutredningsprocessens delar (tabell 2).

Det framgår i samtliga fall att samtal förts med barnet men det framgår inte alltid tydligt om det skett med barnet med eller utan vårdnadshavare eller med trygghetsperson. Det kunde senare bekräftas i intervjun med handläggaren att det skett vid flera tillfällen men det var som sagt var inte tydligt i dokumentationen. I något fall var det kanske inte aktuellt att prata med barnet tillsammans med vårdnadshavaren på grund av att barnet var närmare 18 år m.fl. omständigheter.

I tre fall fanns ingen utredningsplan upprättad. Som framgick ovan var utredningsplan inget begrepp som något av barnen konfronterats med eller förstått vad det var. I tre av ärenden fanns utredningsplan men det framgick inte om barnet varit delaktigt. Vid intervjuerna med handläggarna framkom i ett av fallen att utredningsplanen upprättades i efterhand (akut omhändertagande) men att handläggaren berättade för barnet om vad som skulle hända i utredningen. Barnet uttryckte då att det var pinsamt att de skulle prata med skolan att de skulle få veta om pappans problem. Handläggaren kunde då förklara att det inte var sådant hon skulle prata med skolan om utan hur det gick för barnet i skolan. I praktiken, menar intervjuaren, att det fanns en utredningsplan som barnet involverades i men som skrev ner i efterhand. I ett annat fall delgavs endast vårdnadshavarna utredningsplanen, enligt handläggaren. I ett tredje fall mindes inte handläggaren men uttrycker att det borde ha tydliggjorts bättre för barnet hur utredningen skulle genomföras och givit barnet möjlighet att påverka/välja mötesplatser och utredningsförlopp. I de skriftliga utredningsplanerna som fanns framgår bara att barnsamtal ska hållas ingen motivering eller formerna för dessa.

Ett viktigt kännetecken för barns och ungas delaktighet är enligt cirkeldeltagarna att barnet framträder som subjekt i utredningen – att utredningen utgår från barnets perspektiv och situation. Så är fallet i samtliga utredningar men inte fullt ut i en av utredningarna där viss faktaredovisning ges ur föräldrarnas perspektiv. Barnet framträder endast som subjekt under den del som redovisar barnets egen uppfattning av situationen.

Barnets egen bild/åsikt om de områden som utredningen omfattar framgår av alla studerade utredningar utom en. Barnets bild/åsikt om analys och bedömningar framgår i samtliga utredningar. Ett exempel ges här som gäller ett utdrag ur en utredning som gällde en tioåring:

”Utredarna tog kontakt med B (barnet). Under samtalet stärktes socialtjänstens misstankar om att fadern var inblandad i droger och att miljön hos honom var olämplig för barn. B uttryckte att hon/han blev rädd för pappa, då denne fick utbrott. Fadern kunde enligt B bli svart i ögonen. B berättade för socialsekreterare att fadern hade kompisar hemma som gjorde ”vuxenaffärer” och att barn inte fick vara med när det hände. B nämnde att personer, kända av polisen och socialförvaltningen vistats hemma hos fadern. B berättade också att han/hon blivit lämnad ensam med pappas kompis och att hon/han vid något tillfälle blivit lämnad helt ensam i hemmet kvällstid.”

”B säger till utredaren att han/hon är glad för att någon gjort en anonym anmälan mot pappa eftersom den personen räddat hans/hennes liv.”

Ett annat exempel gäller en sexåring där det under rubriken analys/bedömning står:

”T har upprepade gånger uttryckt, både i jourhemmet och till utredarna, att han/hon inte vill åka på umgänge till föräldrarna och att hon/han inte vill sova där. T har visat oro vid umgängestillfällena och har fått lov att lugnas med löften om att få återvända till jourhemmet.”

Modellen beskrivs i formen av en tjänstekarta

Utifrån vad som framkommit i intervjuerna med barnen beslutade sig cirkeln för att försöka beskriva delaktighetsprocessen i en tjänstekarta med två parallella perspektiv, ett professions/administrativt perspektiv och ett utifrån barn och ungdomars perspektiv (bilaga 4). Det är emellertid viktigt att förstå att det professionella perspektivet inbegriper kompetens att samtala med barn på så sätt att de upplever sig delaktiga. Vad de intervjuade barnen lyfter fram som viktigt för att uppleva sig delaktiga, respekterade, sedda och tagna på allvar beskrivs i form av barnens röster i den nedre halvan av tjänstekartan.

Överst på kartan står rubriken för kartans innehåll och därunder anges den övergripande visionen för barns delaktighet. Den övre halvan av bilden återspeglar ett professionellt/administrativt perspektiv där det i en överliggande ruta under visionen är formulerat vissa organisatoriska förutsättningar som måste vara för handen för att processen ska kunna genomföras. Det krävs färre ärenden åt gången och det krävs ett nära arbetsledarskap för att säkra socialarbetarens kunskap och kompetens på området. Det administrativa perspektivet följer indelningen som är den naturligaste ur förvaltningsperspektiv nämligen inledning av utredningen/utredningsplan, utredningsfas, bedömning och förslag till beslut, beslut samt en kvalitetssäkringsaktivitet (Handläggning och dokumentation 2010; SOSFS 2011:9). Processen beskrivs under de romerska siffrorna I-V och kartan ska läsas från vänster till höger.

Det administrativa perspektivet är beskrivet på ett sätt som inte enkelt och självklart förstås av barn och ungdomar. Den nedre delen av tjänstekartan beskriver därför samma ärendegång ungefär men där de aktiviteter som behövs för att säkerställa barn och ungdomars delaktighet "översatts" så att aktiviteterna för att säkra barnens delaktighet även blir begripligt för barn och ungdomar. Barnens perspektiv understryks genom att aktiviteterna är formulerade utifrån barnet som subjekt. Det har sin utgångspunkt i vad barnen sagt oss som viktigt. Samma översättning görs även åt det andra hållet vilket innebär att även det administrativa perspektivet kompletteras utifrån barnens synpunkter. Deltagarna i cirkeln understryker att det kan behövas flera samtal med barnen för att den kontakt ska kunna skapas mellan socialarbetare och barn som är en förutsättning för barn och ungdomars delaktighet.

Den sistnämnda aktiviteten (V i kartan) ska säkerställa att visionen att *barn och ungdomar i den sociala barnvården ska uppleva sig och vara delaktiga i frågor som rör deras eget liv*. Med inspiration av modellen som används i Karlstad, där de intervjuat fosterbarn för att lära för det fortsatta arbetet, skulle kunna överföras till detta (Westberg 2010). Att man en gång om året intervjuar några av varandras barn för att säkerställa att de upplever sig och varit delaktiga i frågor som rör deras eget liv. Tjänstekartan kan då användas som underlag. Under en planeringsdag berättar för varandra vad man fått fram. Uppfyller man delaktighetsvisionen, vad brister och vad kan göras bättre det kommande året? Det är det så kallade PDSA hjulet som följs (*plan, do, study, act*). Det benämns också kvalitetshjul eller förbättringshjul och som är avritat i kartan under den romerska siffran V (SKL 2010 b). För att denna kvalitetsutvecklingsaktivitet ska äga rum en gång per år krävs att ansvarig ledning tar ansvar för genomförandet och för att resultaten återförs dit besluten om eventuella förändringar hör hemma. Det är också viktigt att barnens röster förmedlas även till den politiska nivån även om inga större beslut krävs. Det kan ses som en del av resultatuppföljning av den sociala barnvården.

Tjänstekartans innehåll i jämförelse med Shier's nivåer

Aktiviteterna i modellen som beskrivs i kartan har av cirkeldeltagarna stämts av mot Shiers nivåer (2001). Dessa finns angivna inom parentes i kartan efter varje aktivitet i någon av de fem nivåerna (se även Rasmusson 2011).

1. Vuxna lyssnar på barn
2. Barn får stöd i att uttrycka sina känslor
3. Hänsyn tas till barnets åsikter
4. Barn är delaktiga i beslutsprocesser
5. Barn delar makt och ansvar vid beslutsfattande

Det är de tre första nivåerna som berörs i huvudsak nämligen att barnet blir lyssnat på, för stöd i att uttrycka sina åsikter och att hänsyn tas till detta. Men ren information har vi tolkat som att det faktiskt inte innebär någon delaktighet i Shier's mening. Möjligen kan det skapa förutsättningar för delaktighet i andra skeden. Nivå tre krävs för att man ska kunna säga att barnkonventionen uppfylls.

Det blev förvånansvärt många (0):r. Men avstämningen mot Shier's nivåer innebar också att ambitionerna höjdes vad gällde några beskrivna aktiviteter. Där barnen bedöms hamna högra upp rör områden som har med att få bestämma var och vem man ska träffa och om man vill ha en trygghetsperson med sig. När det gäller vilken hjälp man behöver kan barnet komma högre upp – till fjärde nivån i Shier's termer. Nivåerna kan sägas ha olika vikt beroende på vad delaktigheten avser. Beroende på vad besluten gäller och barnets förhållanden i övrigt kan man tänka sig att barnet får inflytande på besluten. Ett sådant ex. finns bland de intervjuade barnen. En pojke som haft en kontaktperson tidigare i en annan kommun och socialsekreteraren tyckte han behövde mer offensivt stöd av annat slag för att stärka hans egna förmågor. Men pojken ville inte förlora kontakten med sin kontaktperson och beslutet blev som pojken ville.

Tjänstekartans innehåll i jämförelse med föreningens Maskrosbarns checklista

Kartan (modellen) stämde även av mot den checklista som föreningen Maskrosbarn upprättat över vad som är viktigt för barn och ungdomar i mötet med socialtjänstens barnavård.³ Checklistan lyfter fram själva platsen, rummet för mötet som väsentligt för barnen. I intervjuerna med barnen i cirkeln kom inga sådana synpunkter fram. De var nöjda med platserna men det framgick att de också hade fått vara med och ibland bestämma var mötena skulle ske. Deltagarna menar också att socialtjänsterna idag har ganska väl genomtänkt möblemang och anpassade rum för barn och familjer att samtala i. Några har negativa erfarenheter av att ha dryck i väntrummen. Hur rummet eller platsen ska vara utformad framgår inte av tjänstekartan däremot att det är viktigt ge barn och ungdomar möjlighet att bestämma tid och plats framgår.

Kunskap om hur man samtal med barn en del av modellen

Vid en av de sista gångerna i cirkeln, på inspiration av FoU cirkeln i Fyrbodalen, såg deltagarna en film som heter "Snakk med meg" som bygger på Haldor Øvreides bok om samtal med barn (2001). Där beskrivs sju faktorer som är viktiga för den vuxne att tänka i samtal med

---

³ Föreningen maskrosbarn är en ideell förening för barn som har föräldrar som missbrukar eller är psykiskt sjuka. < <http://www.maskrosbarn.org/om-oss/> > hämtat 2012-02-28.

barn på för att barn ska uppleva att den vuxna vill ge barnet stöd. Mycket kortfattat beskrivs faktorerna nedan men den intresserade hänvisas till boken (a.a., s. 73):

1. Den vuxne försöker se var barn har sin uppmärksamhetsfokus och hur de mår. Utifrån denna information anpassas information, stöd och vägledning till barnet.
2. Den vuxne ger tydliga signaler på att man förstått var barnet har sitt fokus och hur de mår.
3. Den vuxne ger utrymme för barnets reaktion med hänsyn till barnets temperament och tempo.
4. Den vuxne benämner det som sker, det som ska ske, det som upplevs och det som ska upplevas. Den vuxne sätter ord på och föreslår tolkningar.
5. Den vuxne ger bekräftelse till barnet, på de handlingar som barnet gör och som passar in i det den vuxne just beskrivit för barnet.
6. Den vuxne använder triangulering för att barnet ska förstå hur personer och fenomen hänger ihop.
7. Den vuxne tar ansvar för början och avslut av samtalet och är uppmärksam på när barnet vill avsluta.

Att samtala med barn kräver kompetens (kunskap och erfarenhet) och behöver i den här redovisade modellen ständigt hållas levande och återerövas.

Ett förslag som diskuterats i cirkeln, för att ytterligare stärka barn och ungas möjlighet till delaktighet, har varit möjligheten att vara två handläggare där en socialsekreterare är huvudansvarig för utredningen och barnet och den andre mer har fokus på att hålla ihop utredningen och kontakten med föräldrar och andra personer runt omkring. Socialsekreteraren som har barnfokus ska då se till att de aktiviteter som anges i tjänstekartan faktiskt genomförs. Diskussionerna har rört om det är praktiskt genomförbart utifrån resurser och socialtjänstens olika sätt att organisera arbetet.

Avslut

Den utformning som här redovisas kan sägas utgöra ett förslag till en modell för hur barn och ungas delaktighet ska kunna garanteras och säkras i barnavårdens utredningsarbete – i en evidensbaserad praktik. Det är en struktur för hur brukarens erfarenheter och uppfattning kan tas i anspråk som kunskapskälla. Den har utarbetats i samverkan mellan forskare och praktiker där flera olika kunskapskällor använts: professionens erfarenhet, kunskaper från forskning och kunskaper från brukare d.v.s. barn och ungdomars erfarenheter (Alexanderson m.fl.2012). Det kan också ses som ett sätt att utveckla en evidensbaserad policy som ska prövas i det sociala arbetets praktik och förhoppningsvis kunna bli användbar för fler kommuner.

Referenser

Alexanderson, Karin; Beijer, Elisabeth; Hyvönen, Ulf; Karlsson, Per-Åke & Marklund, Kristin (2012). Lets come together. A macro-oriented model for Organizing the Support of Evidence-Based Practice. I Dill, Katharine & Shera, Wes ed. *Implementing Evidence-Informed Practice: International Perspectives*. Canadian Scholars' press. Ontario. Kanada.

Andersson, Gunvor (2010). Barnens röst. Om brukarmedverkan i samhällsvård. sid. 37-42. I *Kund, brukare, klient, medborgare? Om intressen och inflytande i socialtjänsten*. Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.

Barne- og likestillingsdepartementet (2009). *Snakk med meg. En veileder om å snakke med barn i barnevernet*. (Hefte og DVD. Publikasjonskode Q-1156 B).

Dahlberg, Magnus & Vedung, Evert (2001). *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur

Gilligan, R. (2002), "The importance of listening to the child in foster care" i Kelly, G. & Gilligan, R. (eds) *Issues in Foster Care*. London: Jessica Kingsley.

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten: [individ- och familjeomsorg, äldreomsorg, handikappomsorg (SoL och LSS)]. 3. uppl. (2010). Stockholm: Socialstyrelsen

Rasmusson, B. (2006). *Barnperspektiv i den sociala barnavården. Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt kunskapsbaserad socialtjänst*. Lund: Socialhögskolan.

Rasmusson, Bodil (2011). Barnperspektivet och barns delaktighet i Andersson, Gunvor; Bangura Arvidsson, Maria; Matsson, Titti; Ponnert, Lina & Rasmusson, Bodil. *Social barnavård – några utmaningar. Glimtar från forskning ur olika perspektiv*. Meddelanden från Socialhögskolan nr 6.

Shier, H. (2001) "Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations" i *Children and Society*, 15, 107-117.

SKL, Sveriges kommuner och landsting (2010). Patient och brukarmedverkan. Positionspapper för ökad kvalitet och effektivitet i hälso- och sjukvård och socialtjänst (2010).

SKL, Sveriges kommuner och landsting & IMS (2010 b). Pinnocio *Erfarenheter från ett nationellt Genombrottsprojekt med syfte att förbättra arbetet kring barn upp till 12 år som riskerar utveckla ett varaktigt normbrytande beteende*. Slutrapport
<http://brs.skl.se/brsbibl/kata_documents/doc39594_1.pdf> hämtat 2012-02-21

SOSFS (2011:9). *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete*.

Tauberman, Ann-Christine (2010-03-02). *Brukarinflytande och brukarmedverkan*. Regeringskansliet. PM.

Westberg, Monica & Tilander, Kristian (2010). *Att lära av fosterbarn: åtta års arbete med intervjuer med före detta fosterbarn*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset

Øvreeide, H. (2009). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. 3. utgave. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Øvreeide, Haldor (2001). *Samtal med barn: metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

BILAGA 1

Datum 2011-12-20

Till dig (barn eller ungdom) och dina föräldrar/vårdnadshavare.

Vill och kan du tänka dig bli intervjuad om din upplevelse av kontakten med socialtjänsten? Socialtjänsten vill veta vad just du tycker och tänker.

Socialtjänsten i Borlänge, Falun, Gäddede, Smedjebacken och Säter är med i ett arbete om hur barn och ungdomar ska göras mer delaktiga i de utredningar och beslut som rör dem själva.

Meningen är att kommunerna ska bli bättre på att lyssna på barn och ungdomar och att de så långt som möjligt ska få inflytande i frågor som rör dem själva. För att detta ska bli verklighet krävs att de utvecklar sitt arbetssätt. Med anledning av detta vill kommunerna intervjua några barn och ungdomar.

Intervjuerna ska ge socialtjänsten kunskap om du fått varit delaktig och hur du tycker att socialtjänsten borde göra för att barn och ungdomar ska få mer att säga till om.

Detta är ett kvalitetsutvecklingsarbete som kommunerna bedriver med hjälp av Dalarnas forskningsråd och Allmänna barnhuset.

Ingen enskilds åsikt kommer att kunna kännas igen när resultaten av intervjuerna sammanställs.

För barn och ungdomar under 18 år krävs föräldrarnas/vårdnadshavarnas medgivande. Du får gärna ha med dig föräldern eller annan vuxen vid intervjun.

Intervjun tar cirka 1 timme och ska genomföras i januari 2012. Om du vill kommer du att få ta del av resultatet av hela projektet. Din medverkan är helt frivillig.

.....
Jag (barnet/ungdomen) godkänner att bli intervjuad av socialtjänsten

.....
Underskrift av förälder/vårdnadshavare

Intervjuarens namn:.....
Telefon:.....
Adress:.....
E-post:.....

19. Var det bra eller hade du velat träffas någon annanstans?

20. Passade tiden dig?

21. Hur upplevde du mötena?

Mkt dålig   Dålig   Sådär   Bra   Mkt bra   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

22. Berätta hur du menar.....

.....

.....

23. Fick du ha med dig någon person som stöd för dig vid mötet?

24. Frågade någon dig om du ville det?

25. Om inte, hade du velat ha det?

Utredning/bedömning/analys/beslut

26. Vet du vad en utredning är?

Om utredningsplanen

27. Vet du vad en utredningsplan är?

28. Frågade socialsekreteraren dig om vilka man skulle prata med i utredningen?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

29. Berätta hur du menar.....

.....

.....

30. Lyssnade (socialarbetaren eller namnet på denna) på vad du sa?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

31. Berätta hur du menar.....

.....

.....

.....

32. Skrevs dina åsikter ner i utredningsplanen?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

33. Fick du se/läsa eller ta del av utredningsplanen?   Ja   Nej

Vet ej

34. Om ja, hur?.....

35. var?.....

36. när?.....

37. Stod det i utredningsplanen om eller hur du skulle få ta del av den färdiga utredningen?

38. Eller fick du veta det på något annat sätt?

39. Hur tänker du – borde socialsekreteraren gjort på något annat sätt?

Utredningen - informationsinhämtning

40. Har socialarbetarna lyssnat på vad du haft att berätta?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

41. Berätta hur du menar.....

.....

.....

42. Har du fått berätta det du ville berätta om - om hur du har det?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

43. Berätta hur du menar.....

.....

44. Har du upplevt att dina åsikter tagits på allvar/respekterats?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

45. Berätta hur du menar.....
.....
.....

46. Har någon frågat dig om dina åsikter när det gällde det som utredningen skulle undersöka – utredningsområdena?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej
|-----|-----|-----|-----|

47. Berätta hur du menar.....
.....
.....

48. Ville/kunde du berätta för socialsekreteraren (eller namnet) om hur du kände/tänkte/tyckte om de olika områdena?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej
|-----|-----|-----|-----|

49. Berätta hur du menar.....
.....
.....

50. Det du berättat för socialtjänsten – var det någon som berättade för dig hur informationen du lämnat skulle användas?

51. Fanns det något som du av någon anledning inte ville berätta?

52. Berättade du någonting som du sen har ångrat?

53. Hur tycker du att socialsekreteraren hade kunnat göra – skulle hon/han ha gjort på något annat sätt med det du berättade?

Om hjälpen/insatsen och resultatet av utredningen

54. Frågade någon dig om vilken hjälp du ville ha eller behövde?

55. Tycker du att det du berättat haft betydelse för beslutet?

56. Har någon berättat för dig om resultatet (beslut) av utredningen – vad den ledde till?

57. Om det beslutades om någon hjälp/insats för dig – var du informerad om den?

Inte alls   Till liten del   Delvis   Till stor del   Helt och hållet   Vet ej
|-----|-----|-----|-----|

58. Var det ett bra eller dåligt beslut för dig?

Mkt dålig   Dålig   Sådär   Bra   Mkt bra   Vet ej

|-----|-----|-----|-----|

59. Berätta hur du menar.....
.....
.....

60. Om du dina åsikter inte påverkat beslut – har du förstått varför?

61. Hur tycker du att socialsekreteraren hade kunnat göra istället?

Slutfrågor

62. Finns det någonting mer – än det vi pratat om - som vi skulle ha kunnat göra bättre i kontakten med dig?

63. Har barnet/ungdomen någon fråga till er?

Ge barnet möjlighet att ställa frågor i samband med och efter intervjun (vid behov förmedla kontakt till handläggaren?).

64. Vill de veta resultatet av projektet?

Kom överens om hur i så fall.

Tack så väldigt mycket för att jag fick intervju dig!

Frågor att ställa till dokumentationen/utredningen som gäller det intervjuade barnet/ungdomen.

1. Framgår det av utredningen/journalen om socialsekreteraren samtalat/ observerat/ interagerat med barnet – enskilt och/eller tillsammans med vårdnadshavare.
2. Eller, om det inte skett framgår det varför inte (ev. undantag ska dokumenteras).
3. Framgår det av utredningsplanen om barnet har haft åsikter om de kontakter som skulle tas i utredningen.
4. Framgår det av utredningsplanen när och varför barnsamtal ska hållas
5. Framträder barnet som subjekt i utredningen (utgår utredningen från barnet – eller är utgångspunkten föräldrarna/vuxna)?
6. Framgår barnets egen bild/åsikt gällande de utredningsområden som valts ut.
7. Syns det i utredningen, analysen och bedömningen att barnet kommit till tals – finns barnets perspektiv/bild/röst med?
8. Om barnet inte fått komma till tals – varför? Framgår den avvikelser tydligt av utredningen?

Frågor att ställa till handläggaren till det intervjuade barnet/ungdomen.

(genomförs efter intervjun med barn/ungdom och efter genomgång av dokumentation – beskriv syftet med projektet och hur återkoppling till handläggaren ska ske. Berätta inte här om vad barnet sagt).

1. Fråga och diskutera hur handläggaren tänkt kring barnperspektiv och barnets delaktighet i ärendet. Utgå från de olika delarna:
2. Generellt om mötet/möten med barnet. Hur, var och på vilket sätt?
3. Kring utredningsplanen – upprättades någon sådan? Var barnet delaktigt på något sätt?
4. Hur, var och på vilket sätt.
5. Be handläggaren motivera sina svar och de överväganden hon/han gjort i ärendet.
6. Kring utredningen – Var barnet delaktigt på något sätt?
7. Hur, var och på vilket sätt.
8. Be handläggaren motivera sina svar och de överväganden hon/han gjort i ärendet.
9. Kring beslut/resultat/insats? – Var barnet delaktigt på något sätt?
10. Hur, var och på vilket sätt.
11. Be handläggaren motivera sina svar och de överväganden hon/han gjort i ärendet.
12. Är det något du hade önskat kunna göra på något annat sätt?

Har handläggaren några synpunkter på de kännetecken som tagit fram i cirkeln – är det något som saknas som behöver lyftas fram? Vad kännetecknar en utredningsplan/utredning/bedömning/beslut/insats där barn har gjorts delaktiga?

KARTA ÖVER BARN OCH UNGAS DELAKTIGHET I UTREDNINGSPROCESSEN I DEN SOCIALA BARNAVÅRDEN 2012-03-27

Vision

Professionellt
administrativt
perspektiv

Barn och ungdomar i den sociala barnavården ska uppleva sig och vara delaktiga i frågor som rör deras eget liv.

Krävs förutsättningar i form av tid (färre ärenden åt gången) och ett nära arbetsledarskap för att säkerställa socialsekreterarens kunskap och kompetens i utredningar inom barnområdet.

I. Inledning av utredning/utredningsplan

1. Att samtala/ observera/ interagera med barnet – enskilt och/eller tillsammans med vårdnadshavare. Undantag ska dokumenteras (1)
2. Att barnets åsikter om de kontakter som ska tas och de behovsområden som ska ingå i utredningen framgår av utredningsplanen (3)
3. Att utredningsplanen kommuniceras med barnet (2)
4. Att det framgår av planen när och varför barnsamtal ska hållas (0)
5. Det ska framgå hur den färdiga utredningen ska kommuniceras med barnet. Formerna bestäms i dialog med barnet (4).

II. Utredningsfas

1. Utredningen ska skrivas utifrån barnet som subjekt (2)
2. Att barnet kommer till tals, om inte ska anledningen tydligt framgå (1-3)
3. Att informera barnet om hur information som barnet lämnar kommer att användas (0).

III. Bedömning och förslag till beslut

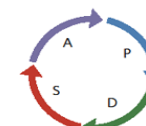
Alt. förslag till beslut ska diskuteras med barnet. Barnets synpunkter på hjälp och förändringsbehov är underlag för vårdplan (4)

IV. Beslut

Att lämna återkoppling till barnet – vad blev resultatet, vad kommer att hända (0).

V. Kvalitetssäkringsaktivitet

Intervjua ngt av kollegans barn en gång/år samt studera utredningen. *Plan, do, study, act!*
Förbättringshjulet.

Barn och
ungdomars
perspektiv

Behandla barnet som det självklara subjektet i utredningen. Formerna för att göra barnet delaktig avgörs utifrån ålder och mognad. Barnets perspektiv/bild/röst ska finnas med i hela utredningsprocessen.

För barnet är det viktigast att känna sig förstådd, bli lyssnad på, respekterad och tagen på allvar. Att de känner att socialarbetaren har tid för dem och att utredningen handlar om dem, för deras bästa – viktigt att barnet känner sig tryggt.

I. Förvissa dig om att jag förstår varför jag är här (1)

- Ge mig möjlighet bestämma tid och plats (5)
- Låt mig bestämma om jag vill ha en trygghetsperson med mig (5)
- Förklara för mig vad en utredning är (0)
- Berätta för mig vilka som ska tillfrågas i utr.(2); i vilket syfte och fråga mig vad jag tycker (3)

II. Förbered mig inför möten; vad de ska handla om, vilka ska delta (0)

- Berätta för mig hur den information jag lämnar ska användas (0)
- Ge mig utrymme att berätta – försök förstå mig, fråga mig varför jag gör saker (2)
- Fråga mig och beakta vad jag tycker behöver förändras i min livssituation (3)
- Gör det möjligt för mig att kontakta dig under utredningstiden (2)

III. Fråga mig och beakta vilken hjälp jag behöver (2-4)

- Visa mig den nästan färdiga utredningen (0)
- Ge mig möjlighet att korrigera eller lägga till (3)
- Berätta för mig vad som står i utredningen (0)

IV. Berätta och förklara resultatet av utredn. för mig (0)

- Berätta för mig vilka som kommer att få läsa den (0)
- Berätta för mig om vi inte ska träffas mer (0)
- Hjälp mig berätta min historia för en eventuell ny person som ska ge mig stöd (2)
- Du är viktig för mig – ge mig tid

V. Jag deltar i en uppföljningsintervju (1-4).